

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N° 22.

V frédo 29. listopada.

1843.

Te novize pridejo v fako frédo na dvéh zheternih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hihi 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pofhti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejmljejo se pa pri natfkovavzu na Bregu Nr. 190. Po pofhti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol léta 1 fl. 15 kr. Po vñh z. k. pofhtah se snajo dobiti.

Stari in novi zhafi.

Ker je v nashih novizah reja sviloprejk ali shidnih gosenz savoljo ozhitniga prida, kateri bi kmetu is prodaje svile ali shide isviral, po vñi pravizi tako možno priporozhana, in ker se s veseljem vidi, de fi mnogi kmetje she pripravniga prostora k safajenju murv ishejo, imam upanje, de bodo moji rojaki kratek popis od upeljevanja in rashhirjenja sviloprejk po Evropi, *) kakor tudi od zéne svile pred nekimi stoletji, s veseljem is mojih rok sprejéli.

323 let pred Kristusovim rojstvom je bila perva svila is Persije v greshke deshele, in 274 let pred Kristusom is Indije v Rimsko mesto prinesena. Tako je bila draga, de so jo s slatam odvagovali. Zesar Avreljan je, kakor nam pisar rimskih sgodovín Vopiscus pripoveduje, zesarizi svilno opravo ali obleko, sa katero ga je dolgo zhafa možno profila, samo savoljo velike zéne odrekel. Zesar Tibéri pa je prepovedal moshkimu spolu svilno obleko nositi, kér je rekel, de taka samo mehkushnim shenskam gré. Perve jajzhiza od sviloprejk sta dva meniha is Indije, kamor sta bila shla kershansko vero uzhit, na porozhilo zesarja Justiniana v votlih

palizah v letu 555 po Kristusu v Zarigrad prinesla. Isvalili so jih isperviga na gnoju, zhervizhe pa so s perjem od drevesa, kteriga so murvo imenovali, redili. Kmalo so se tako pomnoshili, de so bile v Zarigradu, v Atiniah in v Korintu zeze pohishtva k temu opravilu sidane. Šizilski kralj Robert pripelje v letu 1130 is svoje vojske s nevernimi is Palestine vjetih, v rejenji sviloprejk umetnih fushnih v Lashke deshele Šizilio in Kalabrio. Is Šizilie se je ta umetnost po drusih lashkih deshelah, in po shpanjskim kraljestvu rashhirila. S zhafama se je vselila v poldanske ali jushne kraje Franzoskiga, in franzoski kralj Henrik IV. tega imena je s velikim trudam fabrike sa svilo sidati pustil, in skosi to veliko tavshent Franzosam kruh priskerbel. — Angleshki kralj Jakop I. fi je filno veliko prisadjal, sviloprejke v svoje kraljestvo vpeljati; is svojiga kraljeviga sedesha je mnogokrat podloshne opominjal, murve safajati; pa vse je bilo safojn.

V letu 1286, so se perve shidane oprave na Angleshkim vidile, pa she le v letu 1620 so snali prebrifani Angliani fi take sami napravili.

V letu 1719 je snajdel umetni in saftopni Combe posebno pripravo na hitrizo svilo sukati; is 26,586 vreten je bila softavljena, kterih veliko shtevilo je eno samo vezhji vreteno, in tó véliko spet voda sukala.

Tako je bila svila v Evropi snana, to de,

*) Sviloprejke so v vñh deshelah Asie domá, kjér murve v divjim stanu rastejo. Tukaj so sviloprejke same sebi prepustene. Babize jajzhiza na drevesa poleshejo, kjer zhes simo ostanejo. V spomládi, kadar murve selenejo, se goténzhize is jajzhiz isvale.

filno draga in redka je bila. Franzoski kralj Henrik II. *) je is med vsih kraljev zele Evrope prvi svilne nogovize ali (htumfenôfil. Pod vladstvom Henrika VIII. **) Angleškiga kralja jih she na zelim Angleškim nobeden vidil ni, in she le njegov naslednik Edvard VI. je perve nogovize is svile spletene, s kterimi ga je Tomash Grafham podaroval, v zelim Angleškim nofil. Po vsi desheli se je od njih, kakor od kake posebno imenitne in redke rezhi govorilo. Potem, ali kakor drugi hozhejo, she popred, se je umetnost, zhervizhe rediti in svilo presti, po nemških deshelah ras-shirila, pa samo deklize in shene so se s njo pezhale; satorej tudi nemški zesar Otton II. v nekim zefarskim pismu svilo shenski perdelk imenuje. Šadajne zhale se posebno v Franzoskih mestih Lyon in Tours filno veliko in lepe svile pridela, tako de se je pred nekimi letmi samo v mestu Tours 40 tavshent delovzov od tega shivélo. Tudi is Lafškiga posebno lepa svilna oprava, tudi kar se sa zerkvéne obleke lepo pisaniga in teshkiga blaga potrebuje, v nashe kraje pride. Šilno veliko svile pridela tudi Turzhija, in po prizhevanju holanskih kupzov tri mesta ob morju vsako leto okoli 48 tavshent zentov srove svile prodajo. Franzosi in Rufi so si v letih 1626 in 1668 veliko prisadjali to dobro kupzhijo nevérnikam is rok istergati, pa mnoge nefrezhe so njih naklépe v nize storile.

Ref je fizer, de je dan danashni svila veliko zenejšhi, kakor je nekadaj bila; ref je, de se sa nekoliko groshev she lepshi svilno blago dobi, kakor pred nekoliko lét sa ravno toliko goldinarjev; pa ravno tako gotovo je, de skorej vsaka pastariza in kravja dekla svilne módrize in rute, in marfiktere kmetijske in rokodelske hzhere tudi svilne jope in svilne krila nosijo in tako veliko, od shparavne rajnke matere s dobrim gospodinstvam prihranjenih plesnivih petiz, is terdne s veliko kljuzhavnizo saperte skrinje eno sa drugo v shtazuno snofijo, in se tako she v mladih letih nikakiga gospodinstva ne suzhijo. Pa le ta shidana kuga ni sama mehkgiga shenskgiga spola sadela, temuzh je s svojim strupenim hlapam navdala tudi hlapze, rokodelske, kajsharske in gruntarske finove tako slo, de ni nize noviga she zlo ob delovnikih svilne rute sa vratam in svilne lajbzhe vglédati. Šilno koristno bi torej bilo, de bi Šlovenzi, ako teh stroshkov ravno opustiti ne morejo, she vsaj toliko lepiga denarja v ptuje deshele ne poshiljali, in sami murve sadili in sivloprejke redili, de jim bo potem mogozhe, sam dobizhek, kteri jim v isreji sviloprejk israšte, tudi na zenejšhi svilne krila, jope, rute in lajbzhe i. t. d. oberiniti. Tisti pametni in pre-

vidni Šlovenzi pa, kteri v sredi gisdosti kakor terdna skala v sredi shumezhiga morja nepremakljivi stojé, in plajsh po vetru obrazhajo, si bodo lahko svoje premoshenje pomnoshili in marfikakshen krajzar na toplo obleko in v starosti na masliz dobriga stariga vina is teshke moshnje jemali.

J. D.

KMETIJSKA SHOLA.

(Na dalje.)

Trinajsto nedeljo.

Po verhu gnojiti, to je, podorán gnoj pustiti, ni pridno; le takrat naj se to sgodi, kadar bi kdo hotel shitu pomagati, dokler je she v travi, ko od tal nezhe.

Ne podorávajte gnoja globoko; na rahli peshéni semlji pazh nekoliko globokeje, kakor na teshki in debéli; fizer je dva do tri pavze globoko ravno prav.

Gnoj morate zhisto podorávati. Zhe je slo sharnat, je treba delovza, de ga otka.

Nekteri gnojijo v verste, v rasore, ali v brasde ali v jamize, kadar sad v verste ali v jamize sadijo, postavimo: krompirju, turshizi, bobu, vinski terti, blishji do korenin pride gnoj, tudi se ga tako nekaj menj potrese.

Nekteri semlji je treba debélshi gnojiti, drugi plitvejšhi.

Na koliko let gnojiti bi bilo prav, dershijo v slehernim kraju po svojim.

Vertnim selsham gnojijo vsako leto. Drugim gnojijo eni na tri leta, drugi na shtir — na pet let.

Od gnojnize.

Gnojniza je vodéni gnoj, kteri se od shivinske szavnize, in tudi od vode naredi, zhe s njo gnoj polivate. Škerbni in delavni kmet ne pusti le kaple ne te rastljinine sabéle v nize iti, ampak jo skerbno spravlja. Savoljo tega so povsod, kjer dobizhek sposnajo, ki ga od gnojnize imajo, posebne jame sa-njo naredili, kakor je bilo poprej v naslih novizah govorjeno.

Selenjava tudi gnoji.

Kdor nima drusiga gnoja, ali zhe imá v takim kraju njivo, kamor bi s gnojem ne mogel, naj gnoji s selenjavo; ktému gre krompirjevez, selnato perje, grahorka, ogershiza, bobovje, ajda, detelna i. t. d., tode vse tako se mora seleno podorati. Po nekterih krajih nasejejo nalash take rezhi. — Kadar sraštejo, jih ob zvetju povalejo, in podorijó. S tem se semlja na pol toliko, kolikor s shivinskim gnojem, pokrepzhá; taka gnojnina terpí dve leti.

Ako kdo hozhe selenjavo poresati, in s njo drug prostor gnojiti, naj jo petrosi, kakor gnoj, in naj jo podôrje.

*) Je kraljeval od leta 1547 do 1559.

**) Je kraljeval od leta 1509 do 1547.